

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Αν εξαιρέσει κανείς τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία, επανειλημμένων και ιδίως τα τελευταία χρόνια, αντιμετώπισε με ιδιαίτερη ευαισθησία τα προβλήματα της προστασίας του περιβάλλοντος, η ελληνική δικαιοσύνη γενικότερα δεν είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί όσο θα έπρεπε με θέματα ρυπάνσεως και προσβολής του περιβάλλοντος γενικότερα. Σε αντίθεση με άλλες χώρες με περιβαλλοντικά προβλήματα, όπου πολλές φορές προηγείται η νομολογία, δηλαδή η δικαστηριακή πρακτική, και ακολουθούν ο νομοθέτης και η επιστήμη του δικαίου, σε μας υπάρχουν πρόσφορες διατάξεις τόσο στον τομέα του δημοσίου όσο και στον τομέα του ιδιωτικού δικαίου. Η απουσία εκτεταμένης νομολογίας δεν οφείλεται στην έλλειψη προβλημάτων, όσο στη μη ενεργοποίηση των ιδιωτών, που προέρχεται είτε από άγνοια των δυνατοτήτων που τους παρέχει ο νόμος είτε από αδιαφορία ή από αναστολές λόγω της οικονομικής επιβαρύνσεως.

Γιάννης Καράκωστας

Επίκουρος καθηγητής Αστικού Δικαίου Πανεπιστημίου Αθηνών

I. Προστασία του περιβάλλοντος με τα μέσα του Διοικητικού Δικαίου.

Οι σημαντικότερες διατάξεις στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου είναι οι Συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 24 και 117 παρ. 3 και 4 για την προστασία του περιβάλλοντος. Το θεμελιώδες δικαίωμα προστασίας του περιβάλλοντος, όπως κατοχυρώνεται στα ανωτέρω άρθρα

του Συντάγματος, πλαισιώνεται από σειρά άλλων διατάξεων δημοσίου δικαίου «εγγυητικής» ή «κοινοτικοευρωπαϊκής» προελεύσεως, που αποτελούν τη μετουσίωση της αυταγματικής επιταγής του άρθρου 24 του Συντάγματος προς το Νομοθέτη για να λάβει όλα τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος.

Από τη ρύθμιση αυτή προκύπτει ότι το περιβάλλον αναγνωρίζεται πια ως αυτοτελές έννο-

μο αγαθό, τα στοιχεία του δηλαδή (αέρας, νερό, έδαφος, κλπ.) προστατεύονται ανεξάρτητα από τα αγαθά της ζωής, υγείας και αξιοπρέπειας που αποτελούσαν ως τώρα τη μόνη νομιμοποιητική βάση του δικαϊώματος για ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισορροπικό. Από τη νέα αυτή διάσταση απορρέει κυρίως ο πολιτικός χαρακτήρας του δικαϊώματος, που στην πράξη σημαίνει τη δυνατότητα ενεργοποίησης της συμμετοχής των πολιτών στις

διαδικασίες οι οποίες αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Στις διαδικασίες αυτές εντάσσεται και το στάδιο της κατασταλτικής ή και προληπτικής προστασίας, η άσκηση δηλαδή ενδίκων μέσων προκειμένου να διασωθεί ή να αποκατασταθεί το περιβάλλον.

1. Αίτηση ακυρώσεως.

Στο πλαίσιο αυτό, το ισχυρότερο όπλο στα χέρια των πολιτών είναι το ένδικο μέσο της αίτησεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η δυνατότητα του διοικουμένου να προσφύγει στα διοικητικά δικαστήρια και να αξιώσει τον έλεγχο νομιμότητας των αποφάσεων της διοικήσεως με τις οποίες επεμβαίνει στο περιβάλλον απορρέει άμεσα από το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας (άρθρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος) σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 95 παρ. 1 εδ. α, που αφορά την αίτηση ακυρώσεως.

Με την αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, που μπορεί να ασκηθεί κατά των διοικητικών πράξεων που αφορούν το περιβάλλον γενικότερα, επιδιώκεται ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων που έχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η αίτηση της ακυρώσεως ασκείται με βάση τις προϋποθέσεις του παραδεκτού που θεσπίζονται στα άρθρα 45, 46 και 47 των ν.δ. 170/1973 «Περί του Συμβουλίου της Επικρατείας».

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 47 του ν.δ. 170/1973, «εις αίτησιν ακυρώσεως δικαιούται ο ιδιώτης ή το νομικόν πρόσωπον εις τους οποίους αφορά η διοικητ. πράξις και των οποίων προσβάλλονται εξ αυτής έννομα συμφέροντα, έστω και μη χρηματικά».

Δεδομένου λοιπόν ότι για την άσκηση αίτησης ακυρώσεως πρέπει ο αιτών να δικαιολογεί έννομο συμφέρον για την προσβολή της σχετικής διοικητικής πράξης, τίθεται το πρόβλημα του κύκλου των προσώπων που νομιμοποιούνται στην

άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως. Η αναγνώριση του περιβάλλοντος ως συνθέτου και συλλογικού αγαθού συνέτεινε στη σταδιακή αποδέσμευση του εννόμου συμφέροντος από την προσβολή ατομικού δικαιώματος και στη σύνδεσή του με τον κίνδυνο προσβολής δημοσίου συμφέροντος, γενικού ή ειδικού.

Γίνεται έτσι δεκτό από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας ότι νομιμοποιούνται στην προσβολή πράξεως που αφορά το περιβάλλον νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου όπως Δημοτικές, Κοινοτικές αρχές, νομικά πρόσωπα με σκοπούς σχετικούς με την προστασία του περιβάλλοντος, ενώσεις χωρίς νομική προσωπικό-

τητα σε μερικές περιπτώσεις, κάτοικοι και δημότες της περιοχής, οι κάτοικοι γειτονικής περιοχής, οι περίοικοι εργοστασίου, οι ιδιοκτήτες ομόρων ακινήτων και άλλες συναφείς κατηγορίες προσώπων.

Ειδικότερα κρίθηκε από το Συμβούλιο Επικρατείας η ύπαρξη έννομου συμφέροντος: του Δήμου Λουτρακίου

να προσβάλει άδεια λειτουργίας μονάδας παραγωγής ακυροδέματος (Συμβ. Επικρατείας 1918/1979).

Της κοινότητας Φιλοθέης να ζητήσει ακύρωση απόφασης περί καθορισμού χρήσεως του χώρου που θα αλλοίωσε το χαρακτήρα της κοινότητας ως κηπουπόλεως.

Της κοινότητας Παπάγου περί

προσβολής του διατάγματος επεκτάσεως του ρυμοτομικού σχεδίου της κοινότητας σε έκταση του Αυτονόμου Οικονομικού Οργανισμού Αξιοματικών που είχε χαρακτηριστεί ως δασική.

Του Δήμου Δραπετσώνας και του συνδέσμου Δήμων περιοχών Πειραιώς και Δυτικής Αττικής, που ζήτησαν παραδεκτά ν' ακυρωθεί η απόφαση Υπουργ. Συμβουλίου περί χορηγήσεως αδείας εκουγχρονισμού του εργοστασίου στην εταιρία Χημ. Προϊόντων και Λιπασμάτων (ΣτΕ 1615/1988).

Επίσης το Συμβούλιο Επικρατείας δέχθηκε το έννομο συμφέρον: Εξωραϊστικών συλλόγων Οικιστών, που ζητούσαν ακύρωση πράξεως παραχωρήσεως χρήσεως αιγιαλού στην περιοχή του οικισμού (ΣτΕ 2006/1981).

Του Συλλόγου Προστασίας Περιβάλλοντος Ιωαννίνων να προσβάλει απόφαση αναγκαστικής απαλοτριώσεως περιοχής Ιωαννίνων υπέρ της ΕΤΒΑ (919/1982).

Της Φιλοδασικής Ενώσεως Αθηνών κατά της αδείας εγκαταστάσεως ναυπηγοεπισκευαστικής μονάδας στην Πύλο.

Του Δικην. Συλλόγου Βόλου και της Εταιρίας Μελέτης και Προστασίας Περιβάλλοντος Νομού Μαγνησίας κατά της πράξεως περί εγκαταστάσεως εργοστασίου στην περιοχή Αγριάς Βόλου (ΣτΕ 4576/77).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, και οι ενώσεις προσώπων που στερούνται νομικής προσωπικότητας νομιμοποιούνται να ασκήσουν αίτηση ακύρωσεως (ΣτΕ 4037/79, 18, 1485/1983).

2. Έννομο συμφέρον περιόικων, το κριτήριο της οικολογικής γειτνιάσεως.

Το κριτήριο αυτό διαμορφώνεται μορφολογικά από πλήθος αποφάσεων, οι οποίες νομιμοποιούν τον περιοίκο που προσβάλλεται σε περιβαλλοντικό αγαθό να προστατεύσει δικαστικά την οικολογική ισορροπία

της περιοχής του. Αποσυνδέεται στο εξής η ιδιότητα του περιοίκου από την επίκληση θλάθης των περιουσιακών του συμφερόντων και θεμελιώνεται στην τοπική του σχέση με το χώρο που κινδυνεύει να υποστεί οικολογική ζημία. Στην τοπική αυτή σχέση ανευρίσκεται το κριτήριο της οικολογικής γειννιάσης, το οποίο συναρτάται με δύο παραμέτρους:

α) την επικινδυνότητα της ενδεχόμενης οικολογικής διατάραξης και
β) τη γεωγραφική εμβέλεια της θλάθης.

Η οικολογική διατάραξη μπορεί να προέρχεται από διαφορετικές πηγές, όπως είναι οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις, ελαττωματικά δίκτυα αποβολής λυμάτων, ρυπογόνα συγκοινωνιακά μέσα, άστοχες χωροταξικές ρυθμίσεις.

Οπωσδήποτε το μέγεθος και η κρισιμότητα των ζημιών που οι πηγές αυτές προκαλούν διαφέρει σε κάθε περίπτωση. Έτσι ο αποκαταρκτικός ενός διατηρητέου δεν υποβαθμίζει το περιβάλλον με την ίδια ένταση με τη μόλυνση θαλάσσιας περιοχής από πετρελαιοκηλίδα.

Αντίστοιχα ποικίλλει και η γεωγραφική εμβέλεια της θλάθης. Επομένως, για να θεωρησούμε κάποιον ως οικολογικό γείτονα, θα πρέπει να βρίσκεται σε τέτοια γεωγραφική σχέση με την πηγή ώστε να επηρεάζεται άμεσα από τη θλάθη που προκαλείται. Είναι φανερό ότι η οικολογική γειννιάση δεν αποτελεί σταθερό μέγεθος. Έτσι, η σχέση οικολογικής γειννιάσης μπορεί να είναι περισσότερο ισχυρή μεταξύ κατοίκου Κρήτης και πυρηνικού εργοστασίου στη Θράκη απ' ό,τι μεταξύ κατοίκων της ίδιας πόλης όταν πρόκειται για παρέκκλιση από όρους δόμησης. Άρα, η αμεσότητα της οικολογικής γειννιάσης θα προσδιορίσει τις πιθανότερες νομιμοποιήσεις του περιοίκου. Το ΣτΕ με μια σειρά αποφάσεων εξειδίκευσε την έννοια του περιοίκου προσδιορίζοντας της καθοριστικό περιεχόμενο για την προστασία του περιβάλλοντος υπό την επίδραση του άρθρου 24 του Συντάγματος.

Η νέα αυτή θεώρηση είχε ως αποτέλεσμα τη διευρυνση της έννοιας του εννόμου συμφέροντος στην ακυρωτική δίκη που αφορά περιβαλλοντικές υποθέσεις.

Έτσι, το ΣτΕ αναγνώρισε έννομο συμφέρον στους κατοίκους Βόλου να προσβάλουν άδεια εγκατάστασης εργοστασίου παραγωγής τσιμέντου σε προάστιο του Βόλου, εφόσον επιδιώκουν την αποτροπή της ίδρυσης του θιγόντος το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον εργοστασίου (4576/1977). Επίσης, έγινε δεκτό το έννομο συμφέρον κατοίκων παραλήσιων οικισμών να προσβάλουν άδεια προσθήκης δεύτερης καμίνου και άδεια εγκατάστασης νέου εργοστασίου της ίδιας εταιρίας στην περιοχή της κοινότητας Αθικών Κορινθίου επικαλούμενων την υποβάθμιση του περιβάλλοντος της περιοχής (370/1982).

Αλλά και σε περιπτώσεις χωροταξικών ρυθμίσεων επιζήμιων για τη διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αναγνωρίστηκε έννομο συμφέρον στους ενδιαφερόμενους ιδιώτες: Με την 89/1981 κρίθηκε ότι νομιμοποιούνται οι κάτοικοι και δημότες Φιλοθέης να προσβάλουν άδεια ανέγερσης σχολείου σε κοινόχρηστο άλσος της Κοινότητας. Αναγνωρίστηκε επίσης έννομο συμφέρον σε κάτοικο Ηρακλείου να προσβάλει άδεια κατεδάφισης μεσαιωνικών κτισμάτων και ανέγερσης νέας οικοδομής στο οικόπεδο αν και ο κάτοικος αυτός δεν αντλούσε οφέλη από τη διατηρητέα ζώνη της πόλης. Αξιοσημείωτη είναι και η γνώμη της μειοψηφίας, στην οποία αναφέρεται ότι κάτοικος της πόλης όπου υπάρχει θλαπτόμενο αρχαίο μνημείο δικαιούται να επιδιώξει τη δικαστική προστασία αυτού, μόνο αν έχει αυξημένο ενδιαφέρον για τη διάσωση αρχαίων μνημείων, π.χ. αν είναι αρχαιολόγος ή συγγραφέας σχετικών μελετών. Παρ' όλα αυτά, με τη μεταγενέστερη 430/1984 το ΣτΕ απέρριψε ως απαράδεκτη αίτηση ακυρώσεως κατοίκου Άργους, με την οποία επιδιωκόταν η ακύρωση

προεδρικού διατάγματος «περί χαρακτηρισμού τμήματος του Άργους ως παραδοσιακού και κτηρίων της πόλης ως διατηρητέων» και σύμφωνα με το οποίο ορίζονται ιδιαίτεροι όροι και περιορισμοί δομώσεως, γιατί το κτήριο του αιτούντος βρισκόταν εκτός του παραδοσιακού τμήματος της πόλης. Ευδιάκριτη είναι η τάση του δικαστή να διευρύνει όσο το δυνατόν περισσότερο τις δυνατότητες δικαστικής προστασίας του περιβάλλοντος.

II. Αστικό δίκαιο

1. Η προστασία του περιβάλλοντος με τις διατάξεις του δικαίου της προσωπικότητας.

Τα αγαθά επάνω στα οποία κυρίως ασκείται άμεσα η οικολογική προσβολή είναι τα νερά, ο ατμοσφαιρικός αέρας και το έδαφος, μέσω των οποίων οι ζημιωμένες συνέπειες επενεργούν και σε άλλα, φυσικά ή τεχνητά, αγαθά. Παρόλο που το αστικό δίκαιο δεν έχει ανάγκη, τουλάχιστον ρητά, το περιβάλλον σε έννομο αγαθό, αυτό δεν σημαίνει ότι αποκλείεται η αναγνώριση και έννομη προστασία του από τις διατάξεις της αστικής νομοθεσίας. Το αστικό δίκαιο αναγνωρίζει ένα δικαίωμα επάνω στο πραγματικό περιβάλλον, φυσικό και τεχνητό, μόνο που τα αγαθά πάνω στα οποία ασκείται το δικαίωμα δεν ονομαζόταν περιβαλλοντικά ή οικολογικά. Ο ατμοσφαιρικός αέρας, η θάλασσα και τα γλυκά νερά καθώς και πολλά από τα αγαθά του τεχνητού περιβάλλοντος αποτελούν πράγματα εκτός συναλλαγής, τα κοινά σε όλους και τα κοινής χρήσεως επάνω στα οποία αναγνωρίζεται και προστατεύεται από την αστική νομοθεσία το δικαίωμα χρήσεως που απορρέει από το δικαίωμα της προσωπικότητας. Τα κοινά σε όλους και τα κοινόχρηστα πράγματα συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά αγαθά και αποτελούν αφενός προϋπόθεση ζωής και αφετέρω

που στοιχεία για την εξασφάλιση ποιότητας ζωής. Η επισήμη του αστικού δικαίου και η νομολογία, αναγνωρίζοντας παγίως το δικαίωμα χρήσεως των κοινών σε όλους και κοινοχρήστων πραγμάτων, αναγνωρίζουν και δικαίωμα χρήσεως των περιβαλλοντικών αγαθών.

Το δικαίωμα χρήσεως, απολαύσεως και ωφελείας, πάνω στα αγαθά αυτά, το οποίο απορρέει από το δικαίωμα της προσωπικότητας και προστατεύεται με τις αγωγές για άρση της προσβολής, παρέλκει στο μέλλον και χρηματικά ικανοποιήσεως (Αστικός Κώδικας 57, 59), συνιστά το δικαίωμα χρήσεως απολαύσεως και ωφελείας των περιβαλλοντικών αγαθών ή του ζωτικού χώρου του ανθρώπου. Το δικαίωμα αυτό είναι η ιδιωτικό δικαίωτο έκφραση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος στο περιβάλλον (άρθρ. 24), όπως τούτο έμμεσα τριτενεργεί μέσω των διατάξεων των άρθρων ΑΚ 57 και 966 επ.

2. Προστασία του περιβάλλοντος με τις διατάξεις για την προστασία της κυριότητας και της νομής.

Με βάση τις διατάξεις για την προστασία της κυριότητας (ΑΚ 1000 και 1108) και της νομής (ΑΚ 984, 989), σε συνδυασμό με τις διατάξεις του γειτονικού δικαίου (ΑΚ 1003, 1004, 1005, 1027), είναι δυνατή η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών ή του δικαιώματος χρήσεως πάνω σ' αυτά, που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την κυριότητα ή τη νομή.

Εκπομπές ή άλλες επενέργειες που υπερβαίνουν τα όρια της ΑΚ 1003 γεννούν αξίωση για άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον κατ' ΑΚ 1000 και 1108 και είναι δυνατό να αποτελέσουν αντικείμενο αγωγής διαταράξεως ή αποβολής της νομής (ΑΚ 984, 989).

Ανεξάρτητα από το αν προέρχονται από χρήση συνήθη για την περιοχή του θλάπτοντος, σύμφωνα με όσα θα αναφερθούν πιο κάτω, επενέργειες που προσβάλλουν στοιχείο περιβαλλοντικό σε άμεσο δεσμό ευρισκόμενο με την κυριότητα

και θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση ή την υγιή διαβίωση του κύριου του γειτονικού ακινήτου γεννούν αξίωση για άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον (ΑΚ 1000, 1108).

Η αρνητική αγωγή έχει ως αντικείμενο την προστασία της κυριότητας, στην οποία όμως θα δούμε ως προστατευτέο έννομο αγαθό συνδεόμενο άμεσα με τα αναγκαία για τη λειτουργία της περιβαλλοντικά αγαθά και ενταγμένη στο ζωτικό χώρο του ανθρώπου, πράγμα που σημαίνει ότι η προστασία της κυριότητας είναι αναγκαία και στην περίπτωση που γίνονται στοιχεία περιβαλλοντικά ή του ζωτικού χώρου μέσα στον οποίο αυτή ανήκει. Έτσι επιτυγχάνουμε μαζί με την προστασία της κυριότητας και την προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών.

Η γραμμική διατύπωση της ΑΚ 1003, η οποία θεωρεί «θεμιτές» τις εκπομπές που δεν παρεμβάλλουν σημαντικά ή προέρχονται από χρήση συνήθη, οδηγεί στον περιορισμό των προστατευτικών της νομής και της κυριότητας αγωγών ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες των εκπομπών που υποβαθμίζουν ή αλλοιώνουν αποφασιστικά ζωτικά περιβαλλοντικά αγαθά.

Στις περιπτώσεις αυτές είναι αναγκαία η χάραξη νέων «περιβαλλοντικών» ορίων της ΑΚ 1003 ώστε να μην οδηγούν οι εκπομπές στην κατάργηση περιβαλλοντικών αγαθών ή και σε ουσιαστική κατάργηση του δικαιώματος της κυριότητας (Taking of Property).

3. Προστασία του περιβάλλοντος μέσω των διατάξεων για τις αδικοπραξίες.

Βάσει της ΑΚ 914 επ. είναι δυνατή η αποκατάσταση της οικολογικής θλάβης, εφόσον συμπίπτει με προσβολή προστατευτέου ιδιωτικού εννόμου αγαθού ή συνεπάγεται κατάργηση του δικαιώματος χρήσεως και ωφελείας περιβαλλοντικού αγαθού, που ως εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι επίσης προστατευτέο από το ιδιωτικό δίκαιο και του οποίου η θλάβη, εφόσον είναι

δυνατό να αποζημιωθεί περιουσιακά, πρέπει σύμφωνα με το δίκαιο των αδικοπραξιών ν' αποκατασταθεί.

Η εφαρμογή του παραδοσιακού αδικοπρακτικού δικαίου (ΑΚ 914) προϋποθέτει αποδείξη της υπαιτιότητας αιτιώδους συνάφειας και συγκεκριμένης ζημίας, που είναι στο χώρο των οικολογικών ζημιών πολλές φορές εξαιρετικά δυσχερής. Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί η αναστροφή του θάρους της αποδείξεως, όσον αφορά την υπαιτιότητα, σύμφωνα με την αρχή ότι ο κάθε ένας από τους αντδικούς οφείλει ν' αποδείξει τα περιστατικά που εντάσσονται στη σφαίρα επιρροής του ή στο πεδίο κινδύνου του. Νομοθετικό θεμέλιο της θεωρίας των σφαιρών επιρροής στο χώρο της αδικοπρακτικής ευθύνης θα μπορούσε ν' αποτελέσει η ΑΚ 925.

Στη διεύκλυνση της αποδείξεως, σύμφωνα με την αιτιώδη συναφεία θα μπορούσε επίσης να συμβάλει και η θεωρία της εκ πρώτης όψεως αποδείξεως.

4. Άρθρο 29 του ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος.

Ενδιαφέρουσα είναι η διάταξη του άρθρου 29, περί αστικής ευθύνης, του ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος, σύμφωνα με την οποία: «οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει ότι η ζημία οφείλεται σε ανώτερη βία ή ότι προήλθε από υπαίτια ενέργεια τρίτου που ενήργησε δολίως».

Η διάταξη αυτή καθιερώνει γνήσια αντικειμενική ευθύνη προκειμένου περί οικολογικών ζημιών και προϋποθέτει α) Πρόδη ή παράλειψη «παράνομη» που προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος και β) αιτιώδη συνάφεια μεταξύ παράνομης συμπεριφοράς και οικολογικής ζημίας. Οι έννοιες ρύπανση και υποβάθμιση ορίζονται στο άρθρο 2 του ν. 1650/86.

Ως ρύπανση θεωρείται «η παρουσία ρύπων στο περιβάλλον

[...] σε ποσότητα συγκέντρωσης η διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζω- ντανούς οργανισμούς...».

Ως υποβάθμιση ορίζεται «η πρόκληση, από ανθρώπινες δραστηριότητες, ρύπανση ή άλλη μεταβολή στο περιβάλλον η οποία πιθανόν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες».

Συμπεριφορά επίσης παράνομη συνιστά και η ρύπανση η υποβάθμιση του περιβάλλοντος που αντιβαίνει στα κατ' εξουσιοδότηση του νόμου (1650/86) εκδιδόμενα διατάγματα, υπουργικές ή νομαρχιακές αποφάσεις και συνιστά ποινικό αδίκημα σύμφωνα με το άρθρ. 28 του ν. 1650/1986. Στον προστατευτικό σκοπό του κανόνα δικαίου του άρθρου 29 του ν. 1650 εμπίπτει συνεντός κάθε είδους περιβαλλοντική αλλοίωση, είτε εκφράζεται ρητά στις συμπληρωματικές διατάξεις του άρθρου 2 του 1650/1986 είτε απαγγέλλεται από ειδικά διατάγματα ή αποφάσεις εκτελεστικές του νόμου είτε προσδιορίζεται από τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις, όπως αυτές διαμορφώνονται και εξελίσσονται συνεχώς.

III. Το κοινοτικό δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος.

Η ήδη από μακρού διατυπωθείσα άποψη, να περιληφθεί η περιβαλλοντική πολιτική και προστασία του περιβάλλοντος ρητά στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό δίκαιο, έγινε πραγματικότητα με την «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πρόδη», η οποία, με την προσηθική των άρθρων 130f έως 130t - στη Συνθήκη της ΕΟΚ, εξεσφάλισε ρητά ευρύ νομικό θεμέλιο της περιβαλλοντικής πολιτικής και κατέστρεψε δυνατή την εναρμόνιση του δικαίου του περιβάλλοντος μέσω των «νέων» συμπληρωματικών άρθρων 100α και 100b της Συνθήκης της ΕΟΚ. Μετά την επικύρωσή της από τα

κράτη μέλη, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πρόδη ετέθη την 1η Ιουλίου 1987 σε ισχύ και προσφέρει πλέον ασφαλές νομοθετικό θεμέλιο για την ανάπτυξη κοινής Ευρωπαϊκής Περιβαλλοντικής Πολιτικής και κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος. Τα μέσα που διαθέτει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προς πραγματοποίηση των περιβαλλοντικών της στόχων είναι:

1. Τα περιβαλλοντικά προγράμματα.

Τα προγράμματα δράσεως προς προστασίαν του περιβάλλοντος ανήκουν στο δευτερογενές κοινοτικό δίκαιο και αποτελούν, καίτοι δεν εμπίπτουν στον κατάλογο των ρητά αναφερόμενων νομοθετικών μέτρων της κοινότητας και δεν δεσμεύουν νομικά τα κράτη μέλη, το πλαίσιο και τη βάση για τη δημιουργία των αναγκαίων δευτερογενών κοινοτικών νομικών ρυθμίσεων για την πολιτική της οικολογικής προστασίας.

2. Οι οδηγίες.

Το κοινοτικό δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος αποτελείται κυρίως από οδηγίες, οι οποίες συνιστούν υποδείξεις προς τα κράτη μέλη, προς λήψη των απαραίτητων νομοθετικών μέτρων αναγκαίων για την εναρμόνιση του εγχώριου δικαίου προς το κοινοτικό. Δεν αποτελούν αυτοδικαίως εσωτερικό δίκαιο μέχρις ότου «ενταχθούν» νομοθετικά στην εσωτερική έννομη τάξη του κράτους μέλους, στη διακριτική ευχέρεια του οποίου αναπόκειται η νομική μορφή που θα λάβει η συγκεκριμένη οδηγία.

3. Οι κανονισμοί, οι οποίοι έχουν άμεση ισχύ στην έννομη τάξη των μελών και συνεντός και στην Ελληνική.

4. Οι αποφάσεις που δεσμεύουν επίσης τα κράτη μέλη και συνήθως αναφέρονται στην κύρωση διεθνών συμβάσεων, ανταλλαγής πληροφοριών κλπ., και τέλος

5. Η διεθνής δραστηριότητα της κοινότητας, η οποία συνίσταται στην εξουσία της να διαπραγματεύεται με μεμονωμένα κράτη ή άλλους διεθνείς

οργανισμούς, διεθνείς συμβάσεις προστασίας του περιβάλλοντος.

Law and Environment

J. Karakostas

With the exception of the State Council's jurisprudence, which has repeatedly in recent years faced the issue of environmental protection with special sensitivity, Greek justice, in general, did not have the chance to deal sufficiently with the pollution of the environment and its relevant problems. Both in public and private law of our country does exist a number of appropriate provisions as opposed to the law of foreign countries with environmental problems. There, quite often, the legislator and the law science are asked to enact a legislation in support of an already established judicial practice. However, the absence of a wide jurisprudence in Greece is not so much due to the scarcity of environmental cases as to the inertia of the citizens that can be explained either by their ignorance of law or by their indifference or even by their financial shortcomings in the face of a law involvement.

Provisions for the protection of the environment have been included in the legislation of public and private law. The article 24 of the Constitution establishes the right on the environment as an individual, social and political right. This means that every administrative act can be brought before the State Council, so that its agreeability or not with the content of the article 24 to be judged. Needless to say that this procedure is activated only if an individual or legal entity, which has a legitimate interest, asks for the invalidation of such a harmful on the environment administrative act. To facilitate the protection of the environment the State Council has broadened the content of the legal interest, since it is more than a necessary prerogative for an appeal.

In Civil Law the environment is protected:

1. By the provisions referring to public goods (air, sea, running waters, sea-shore, forests, squares, streets, groves, etc.), which are the most important environmental goods, in combination with those referring to the protection of personality. Both Civil Law and jurisprudence fully accept that the individual has the right to use and enjoy these goods. This right can be legally protected through the suits for present suspension and future recovery of any act harmful to the goods; and for compensation due to moral hazard.

2. By the provisions referring to the protection of ownership and possession in combination with those of the Neighbourhood Law.

3. By the article 29 of L. 1650/1986 on the protection of the environment. This article establishes the civil responsibility for the recovery of the ecological damage regardless of the liability of the person causing the damage (real objective liability); or through the article 914 of Civil Law on tort liability (recovery of ecological damage and moral hazard, C.G. 932).